

МІФ, МІФОЛОГІЯ, МІСТЕРІЇ – КЛЮЧ ДО РОЗУМІННЯ АНТИЧНОСТІ

Сергій БІЛИК

Copyright © 2013

**“Коли міф зіштовхується з міфом,
зіткнення відбувається цілком реальне...”**
Станіслав Ежи Лец

Постановка суспільної проблеми. В наш час, коли з неймовірною швидкістю втрачають вагомість старі парадигми існування людства, а на їх місце приходять нові; коли глобалізація змінює національні ментальності народів; коли владарює ідеологія енциклопедистів “епохи Просвітництва” не тільки у рамках освіти, а й часто-густо в особистому інтелектуальному житті; коли й надалі панують теоретичні виклади Г.В.Ф. Гегеля про висхідний безперервний розвиток людства у вигляді “абсолютного Духу” і його своєрідності “матеріалізації” у “теорії походження видів Дарвіна”, коли з дивною всезростаючою циклічною, періодичністю та масштабністю продукуються все нові й нові міфологічні ідеологеми – від культурологічних до політичних, тоді природно настає час більш критичного філософського осмислення історичної спадщини як окремого народу, так і людства в цілому.

Метою дослідження є артикуляція відомого положення, що *nil de nihilo fit* – “ніщо з нічого не виникає” (Лукрецій), або твердження Евгемера з Мессени (школа кіренаїків), що в міфології йдеться про історичні персонажі, піднесені до статусу богів, чи героїв, які колись реально існували. Інакше кажучи, сутності феноменів, ноуменів і власне самих сутностей залишаються незмінними. Змінюється тільки їх осмислення та тлумачення в історико-часовому, історіософському розрізі людського світосприйняття, світопізнання і світорозуміння.

Авторська ідея полягає у спробі побачити “нові” смисли у “старих” міфах на прикладі давньогрецьких переказів (міфів). Тому спочатку визначаємо “предмет, спосіб пізнання” (І. Кант), максимально уточнюємо понятійну “сутність термінів” (Р. Декарт), а вже потім

висновуємо із сказаного. Для більш точної характеристики предмета дослідження беремо відомі положення теорії еволюції, своєрідні алюзії на науковість в аспекті її тлумачення походження та вимирання гігантських рептилій – динозаврів, які існували свого часу на Землі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історико-філософській науці неодноразово здійснювалися спроби використати міф для пояснення наукової раціональності. Витоки цієї традиції побачимо у філософії Ф.В.Й. Шеллінга (“Вступ до філософії міфології”), а серед найбільш видатних філософів, котрі використовували евристику міфу, назовемо імена Л. Вітгенштейна, У. Куайна, К. Хьюбнера, Е. Кассирера та ін. У радянській традиції філософування достойне місце посідає О.Ф. Лосєв, який у “Діалектиці міфу” передбачив сучасні погляди на даний феномен. Саме поглиблене розуміння феномену міфу, його значення у древньому суспільстві стало відправним пунктом для його рефлексивного осмислення.

Міф в багатьох випадках розглядався як ритуалізм. Про це зазначає Дж. Фрезер (серед послідовників – Ф. Корнфорд, Дж. Харрісон, Г. Меррей, А. Кук) і А. Ван Геннеп, який дав імпульс для пошуків Б. Маліновському. Разом із ритуалізмом велике значення мала французька соціологічна школа (Е. Дюркгейм, Л. Леві-Брюль) і французький структуралізм (Ж. Дюмезель, К. Леві-Строс) В. Іванов, В. Черняк, В. Топоров, Є. Мелетинський). Водночас певну вагомість мають інтерпретації, що розглядають міф як результат сприйняття Всесвіту, навколишнього світу в примітивному типі мислення (Вольтер, Дідро, Монтеск’є, Фонтенель, Е. Тейлор, Г. Спенсер, Ф. Енгельс, Л. Фейєрбах, Д. Юм).

Дореволюційна історико-філософська, богословська думка у питанні вивчення міфології на прикладі давньогрецької вособистісна такими дослідниками, як О. Лебедев, В. Іваніцький, М. Олесніцький, Г. Малеванський, С. Глаголев. З іншого боку, в російському філософському дискурсі переважає лінгво-семантичний підхід до витлумачення міфу (М. Афанасьєв, О. Потєбня, О. Фрейденберг) та етнологічний (В. Богораз, Л. Штернберг, А. Золотарьова, С. Токарев, А. Анісімова, Ю. Францева, Б. Шарецька, М. Шахновича). На окрему увагу заслуговують імена А.А. Тахо-Годі, О.Ф. Лосєва та В. Проппа. Релігійний аспект філософії міфу був розвинений свого часу В. Соловйовим, С. Булгаковим, П. Флоренським. У західній філософії подібних поглядів дотримувалися В. Отто, У. Вілламовіц-Моллендорф, Р. Петацоні, П. Тілліх і, частково, М. Еліаде.

Багатьох сучасних авторів, на нашу думку, підводить зайвий раціоналізм, явно вишколений на догмах історичного та діалектичного матеріалізму. Знову йдуть “ритуальні”, якщо не сказати “фатальні” слова про “первісно-общинний лад (формацію)”, “докласове суспільство”, “стихійно-колективістські родинні відносини”, “страх” перед навколишнім світом, “незрозумілість” походження тих чи інших явищ природи і т. ін., хоча все ж існують туманні натяки у цих дослідженнях на далекі “виточки, що йшли у безодню тисячоліть” [1, с. 11].

З приводу такого стереотипного методологічного підходу є цікаві спостереження. Так, ще в тридцятих роках ХХ століття вчені вивчали “дикі” плем’я кубу на острові Суматра. Поняття “дикі” є відносним, оскільки “дикість” для людини з мегаполісу асоціюється здебільшого із відсутністю побутово-цивілізаційних зручностей і відповідного багажу не завжди життєво важливих загальних знань. Автор не сумнівається в тому, що “дикуни” мали “за дикунів”, даруйте за тавтологію, тих самих освічених людей, котрі досліджували їх спосіб життя, й не розуміли, або ж не знали того, що чітко усвідомлював тубілець. В одному з епізодів приводиться характерний діалог із аборигеном: “...Вночі у лісі ти нічого не боїшся? Нічого. – прозвучала відповідь. І ти ніколи не зустрічав там нічого невідомого, що могло би тебе налякати? Ні, я знаю все (курсив мій – С.Б.)” [2, с. 23–24].

Звідси закономірно постає низка запитань: чому древню людину цілком влаштовувало саме слово-міф як, власне, і саме слово? Чому картина світосприйняття цілком природно

“вписувалась” саме *через* міф у її свідомість? Чому вона не піддавала сумніву існування богів і героїв? До прикладу згадаємо софіста (з грец. – умілець, мастак, мудрець) Протагора, якого прославили слова: “Людина є міра всіх речей – наявних, що вони існують, і не явних, що вони не існують” [3]. Про проповідника відносності знання, глашатая рівності вільних людей, каноніка, що визначив демократичний образ правління, не бажають пригадувати, чим закінчились його лекції “в красі Еллади – Афінах” (за Григорієм Богословом). А вони завершилися логічним остракізмним фіналом. Як свідчить Лактанцій, сумніви Протагора у всьому існуючому (в тому числі і в існуванні богів) призвели до того, що афіняни вигнали його із своїх володінь, а його твори публічно спалили [4, с. 320]. Чомусь не захотіли ні рівності, ні демократії без віри. Причому захищали свої “міфологічні” вірування дуже дієво і ревно, себто “мракобісно”, говорячи сучасною мовою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нижче спробуємо прослідкувати трансформацію міфу як певної сутності, яка змінює лише форму, вербальні конструкції для наповнення змістом нових ідей і парадигм.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що базисом давньогрецької як і будь-якої древньої філософії є міфи, які були “повивальною бабусею” її появи на світ, і вони ж стали її надмогильною – теогонічною (з др.-грец. – θεογονία – букв. “походження богів”, їх апологетичне виправдання) плитою на неоплатонічному, неопіфагорейському фундаменті. Грецька філософія розпочала інтелектуальну ходу з раціоналізму, а завершила детально розробленим містицизмом [5, с. 370; 6, с. 6–13].

Домінантною складовою міфу є символіка, символізм. Сам термін, як відмічають окремі дослідники, хоч і викликає багато суперечностей, зберіг за собою протягом тисячоліть ясність свого первісного, висхідного значення (грец. *συμβολή* – дієслово, яке вказує на співпадіння, з’єднання, злиття, *зустріч двох начал* у чомусь одному, а *συμβολή* (символ) – це результат цієї зустрічі чи їх злиття, їхній знак) [1, с. 9]. Однак ця семантична простота не захистила його від різних тлумачень людської уяви, яка надала йому певної загадковості, утаємниченості і навіть містичності [Там само, с. 9].

Не меншою загадковістю вкрилося поняття “міф”. Справді, чому саме це слово як термін міцно закріпилось в доантичному, тобто *ще*

древнішому, доархаїчному, світі? “Міф” із грецької означає не що інше як... “слово”. І просто слово, і слово з багатим підтекстом. Тому древньогрецькі міфи можна назвати “словом про богів та героїв” [1, с. 10]. Але вся особливість еллінської краси слова в тому, що вона ніколи не народжувала однозначного підходу до розуміння когось чи чогось. Еллінський цивілізаційний ум (vous) можна зрівняти із всеохватною губкою, яка робилась сухою після того, як увібрала у себе все мислиме і немислиме. “Одного разу прийшовши в рух, грецький дух не заспокоївся до тих пір, допоки не вичерпав (природнім чином – авт.) життя за всіма можливими для древньої людини сторонами і напрямками, а тому назавжди заслужив грекам титулу “світового”, всеосяжного народу” [7, с. 194]. Скажімо, якщо умовно порівняти грецькі племена з їх здатністю до творчої фантазії із східними народами, то побачимо, що греки в дуже короткий час пройшли те коло самоосвіти, на яке східні народи тратили тисячоліття, залишаючись не видозміненими. Їхні держави (китайців, індусів, єгиптян) мали той же вигляд, як і на початках. Водночас Греція динамічно і швидко змінює як політичний устрій – від аристократії до тиранії через олігархію і плутократію до демократії, так і культурний ландшафт – від скульптур “егінських” (“архаїчних”) з їх безжиттєвими формами до чарівних Фідієвих ідеалів краси. Не сотні, а десятки років пройшли від первинної “дитячої” натурфілософії Фалеса (іонійців) до глибоких систем Платона та Аристотеля [7, с. 193–194]. Така швидкість у часі грецького генія випереджала будь-яку народність у її цивілізаційних здобутках, буквально окультурюючи, колонізуючи навколишній простір системним підходом та змістовним наповненням. Еллінізм як феномен не був би реалізованим, якби він лише викорінював “чуже” для себе і насаджував тільки “зрозуміле” йому [8, с. 260]. Консерватизм еллінів не виродився у відчуження. В кожній культурі грек бачив щось унікальне, що подавало новий імпульс для роздумів. Це була своєрідно реалізована абстрактна формула “моністичного плюралізму в плюрисигнаціях” – єдність ідейної форми при множинності складових частин у багатозначності визначень бачення світобудови. Військові колонізаторські дії були скоріше спрямовані проти правлячої верхівки (династії) і тих, хто її підтримував. З віруваннями і міфами інших народів ніхто спеціально боротьби не вів, адже у цьому не було смислу і

потреби. Навпаки, саме через колонізацію східні культури проникають у Європу, особливо в часи римської імперії, наповнюючи новим, “глибшим” ритуально-містичним змістом систематизовану еkleктику схолій (шкіл).

Саме це послужило для природної матеріалізації духовного начала еллінів (тут у значенні поліетноніма), “догматизована” у міфах їхніми “богословами” – поетами, а пізніше філософами. Виходить, не все було так однозначно з “байками” – “міфами”. Та й інтелектуальна, почуттєво-інтонаційна мова греків давала інші лексичні значення. Окрім “слова” як “міф” (μυθος), розрізнялось “слово” як “епос” (επος) і “слово” як, власне, “логос” (λογος) [1, с. 10]. Загалом “міф” виражає смислову **наповненість “слова”** у його цілісності. “Епос” вказує на звукове оформлення “слова”, на сам процес виголошення, а пізніше жанр героїчної пісні, “слово” про подвиги. Нарешті сам “логос” спершу розумівся як первинна виділеність, диференціація елементів, що плавно перетікала у певну послідовну зібраність. “Логос” тісно прив’язаний до аналітичного мислення грецької класики, а тому не мав вжиткового місця в архаїчні часи, де господарював “міф”. Останній дозволяв цілокупніше, загальніше дивитися на життя. У Гомера “слово-логос” вживається лише у трьох випадках, зате у філософів-стоїків IV–III століть до Р. Х., які розробляли вчення про “слово”, майже не зустрічається “слово-міф”, натомість повсюдно – “слово-логос” [1, с. 10].

Зрештою, *навіщо* древній людині знати якісь методологічно або логічно *розчленовані* концепції, ділити світ у *своїй уяві* на умовні *абстрактні* сутності, запально переконувати у своїй “правоті” *іншу* уяву, *інше* мислення, прикрасивши свої домисли риторично-софістичним соусом? Навіщо їй діалектика, аналіз, синтез, котрі *не дають* можливості бачити Всесвіт цілісно, не спілкуватися “з богами”, засумніватись у героях, в яких вона – древня людина – бачила чи чула про їхні діяння, де ступінь довір’я між людьми не піддається порівнянню із сьогоденням? До таких висновків дійшла й наукова думка, назвавши ці явища антропоморфізмом (ανθρωπος – людина, місце – форма, зразок) та синкретизмом (συνκρητισμός – злиття, об’єднання), тобто в далеку давнину людина повністю і свідомо “розчинялась” в обіймах навколишнього світу, оточуючої природи. “Ніщо не виникає з нічого”, – стверджував Лукрецій і настоював на своїх словах. Дослідники творів Гомера не можуть позбутися

“вражень від епосу (Одіссеї, Іліади), що на землі немало нечестивих людей і навіть не тільки людей, але ширше – *нечестивих істот*. Циклопи людиноподібні, але *не люди*. Алоади жахливо потворні й *ворожі* для богів (курсив мій – авт.)” [9, с. 642]. Ймовірно, сам Гомер, а пізніше Гесіод, Лукрецій та інші поети, філософи того часу – бачили одного з останніх кентаврів (центаврів), мінотаврів, сатирів, панів, грифонів, тіфонів, сирен, кіклопів (циклопів), керберів (церберів), драконів, сфінксів, алоад. Звідки ці терміни, що пережили тисячоліття? Звідки така велика кількість зображень цих дивних створінь, міфів-епосів з їх участю?

В країнах Східної Азії донині проходять свята з участю театралізованих драконів. Чи переказ-казка про змія-горинича у слов'ян? Або життя Георгія Побідоносця, який переміг потворну істоту – величезного змія, і водночас знищив глибоке народне суєвір'я, що нібито можна “задобрити” його за допомогою жертви – красивої дівчини. І чому Гомер не просто спокійно згадує, а ніби ставить на облік нам уже невідомих створінь? Більше того, він підкреслює, що “*нормальні мешканці землі* за ідеєю епосу ті, котрі шанують, тримаються правди, *пошановують богів, моляться їм* (курсив мій. – авт.) і приносять їм жертви” [9, с. 642]. Ми не піддаємо сумніву твердження, що багато в чому людина нафантазувала, додала, щось не вигідне для себе опустила, а щось яскраво вигідне піднесла і запам'ятала, а точніше – була *змушена* творчо уявляти, оскільки вона просто *не могла* логічно, раціонально, й головне – аргументовано пояснити суть усього, що відбувалося навколо неї – не було певної інформативної інституції – академії, ліцею, котрі б накопичували бажані знання. Та древній людині ця інституція *була б і не потрібна* – людина нікуди не поспішала, все здавалось вічним і непорушним одвіку. З плином часу щезали дивні створіння, але “слово-міф” знайшло собі мнемонічну нішу в людському роді, яка трансформувала його й перетворила, переробила на свій лад – на “міф-байку”, “міф-казку” (“казка” – від сказати, розказати, переказати), зробивши з нього просто “пусте слово”, відірване від об'єктивної реальності. На сьогодні ми знаємо тільки один контекст – “міф-казка”, фантастика, що майже тотожне брехні. Дивно, але до їх послуг, а саме до міфу-байки, до казки як повчальної розваги із власним дозованим вмістом вимислу змушений був повернутись Платон, позаяк нічим іншим він не зміг об'єктивувати свої погляди

і твердження, збившись на манівці “правдивої і необхідної” словесної брехні та “справжньої” неправди [10, с. 538].

Проте в доантичності тріумфує не пусте, а змістовне “слово-міф” – нерозривність, цілісність, цілокупність, взаємоплинність і закономірна взаємозв'язаність усього з усім – антропоморфізм та синкретизм. Архаїчна людина не відділяла себе, *не виділялась* із природного буття [1, с. 11]. Та й чи така вже вона була “архаїчна”? Палеогеографія і Біблія “різними” мовами доводять, що і земля була одна, і люди жили компактно, а отже й “засоби комунікації” були для них одні й ті ж – зрозумілі слова. І Біблія, і грецькі міфи описують “титанів” (гігантів) та боротьбу з ними.

Античні богослови, тобто талановиті представники грецької культури, склали слова про богів у тому числі й у віршованій рифмі (Гомер і Гесіод), виводили на перший план не фізичну міць, грізність чи могутність божеств, а їх *діяльність* у світі людей. Отож за вищу оцінку ставилась моральність їх учинків, діянь, вплив їхньої *духовної* сили на людську історію. Логічно, що універсум для греків був космічним, де панує гармонія, а відтак Космос – це не тільки Світова душа, а й грандіозне велике Тіло. Нічого дивного, що вічні пошуки ідеального співвідношення тіла і душі (“в здоровому тілі перебуває здоровий дух – рідкісна вдача”) продукувались, відповідно, на зовнішній світ, на природу. Скульптурні форми, архітектура храмів мали за мету її ідеалізувати, підкорити гармонії, ідеї видимої Краси, наситити зовнішній світ символікою духу філокалії (філо – любов, каліа – краса; любов до краси). Головним чинником, який скріплював усі вищезгадані аспекти життєдіяльності людей античності була “релігія, яка служила в інших місцях дуже часто смерті, у Греції обожнювала життя, проповідуючи про землю як про батьківщину людини” [7, с. 202].

Однією з головних проблем для перших і найвідоміших для нас богословів античності була зовсім не людина як об'єкт, а осмислення небесно-земної *чистоти*, або нечистоти істот (богів, людей), що населяли на той час Землю. Щоб розібратись у цьому, закарбувати певну *аксіологію вчинків*, у яких *відображались* б різні феномени, були покликані на допомогу подвиги або завдання героїв у пошуках ідеальних цінностей, які віднайшли своє відображення у їхніх поемах. Поети досягли поставленої цілі – вони дали *свою* класифікацію баченого і відчутного: Небо (Олімп) – за бога-

ми; Земля (земна суша) – за людьми; Підземелля (Аїд, а в ньому ще й Тартар), Океанські глибини та недоступні місця не тільки для проживання, а й для присутності людини – за непокірними титанами, алоадами, океаном та іншими *нечистими і ворожими* для богів і людей істотами. *Саме вимушений союз богобоязких людей і богів у вигляді релігійності – освяченості подій від нечистоти істот і людей, дав спокійне і мирне життя і тим, й іншим: “Перш за все поважай і шануй богів, героїв, посередників між людьми і богами...”* [5, с. 339].

Світлий погляд на життя не оминув і культ: жертвовні тварини прикрашались вінками, алтарі – квітами, сама процесія супроводжувалась музикою, танцями, іграми, гімнастичними вправами, драматичними виставами, декламацією віршів та ораторських промов [7, с. 205]. Вшановуючи богів, греки пошановували через них і самих себе, милувались участю тіла й високими зразками свого духу. Недивно, що квінтесенцією всіх устремлінь майбутніх еллінів – релігійно-міфологічних, культурних та філософських – стали слова над дельфійським храмом “пізнай самого себе”. Цей вислів приписували одному із “семи мудреців” – Хілону або Пітаку [11, с. 297]. Глумачили його порізному – у загальному значенні пізнання власних людських можливостей, свого призначення (Сократ, Платон); чи у значенні пізнання своїх недоліків (піфагорейці); або у значенні *перестороги від засудження ближніми*. Останнє є дуже цікавим для нас, оскільки це не були суто філософські роздуми, а скоріше функціонувало на рівні народної бувальщини – байки, автором якої був Езоп, котрий зображував людину, котра несла одну суму на плечах (власні гріхи), а другу на грудях (чужі гріхи) [7, с. 207]. Пафосно кажучи мовою Езопа, народ, був ближче до софії алетейї-істини, аніж ті, хто її так інтесивно шукав.

Не менш цікавими були інші концепції-вислови, що вибиті на фронтонах святилищ: “нічого занадто”, або “все в міру” (μηδενάγαν, μετροπαρίσων) [11, с. 299; 12, с. 189; 9, с. 369]. Під ними розумілась помірність не тільки на побутовому рівні, але й рекомендувалося пізнавати як об’єктивні закономірності, так і суб’єктивні сторони (зовнішнього світу та людини), що вимагають *розумного узгодження* обох сфер пізнання. Водночас дотримання правил і древніх законів заради підтримання порядку і суспільної моралі рано чи пізно мали себе *вичерпати* природнім шляхом. Ця потребовість породила традиції і звичаї. Часова дистанція

між поколіннями спричинила, з одного боку, філософський скептицизм, особливо що до їх релігійно-міфологічного змісту, а з іншого – втрачався ідейно наповнюваний зв’язок для простої маси народу. Сюди неминуче вкралася *штучність* ритуалу, богослужіння за принципом “аби відбути”. Особливо яскраво це продемонстрував короткий *другий* ренесанс античності під час володарювання імператора Флавія Клавдія Юліана (332–363), прозваного “Відступником” (правив у 361–363 роках).

Передові філософсько-релігійні мислителі древньої Греції першими відчули і зрозуміли цю загрозу – повального зневір’я, що було тотожним для політеїстичного світу рівноцінно втраті влади та державності. Тому відчуваючи, але не визнаючи за собою “провини” у народженій хвилі критицизму і скептицизму, яка оголила надуманість і навіть безглуздість багатьох культових ритуалів, вони розпочинають нову спробу оновлення існуючих відносин, суспільного ладу. Цим новим й одночас старим “вином”, що мало оживити соціально-політичний організм, були *містерії*. Так, *перший* містично-культурний ренесанс Античності не був якимось оригінальним і до того нікому не відомим способом поживавлення державного устрою. Містицизм, хоча й слабко, усе ж був присутнім у житті древніх греків. Нічого нового греки особливо не вигадували, вони просто добре знали, читали і вивчали класиків своєї літератури, котрі першими описали простоту і наївність доархаїчної свідомості. Але якщо Гомер і Гесіод, які “були головними джерелами просвітництва” [12, с. 416], описують суто грецькі за походженням містичні ритуали, котрі на довгий період були забуті, то пізніші містерії, особливо елевзинські, мали дуже багато запозичених елементів із Азії та Єгипту [7, с. 235; 13, с. 20–21].

На що особливу увагу звертали містерії? По-перше, вони відроджували *ідею безсмертя*. У часи Гомера панувала життєрадісна і життєвостверджувальна думка про *красу* земного життя. Блаженство ототожнювалось із видимим повсякденням, а тому безсмертя було шкідливою думкою, адже *вічне* перебування у підземному царстві, тартарі страшними були для грека з однієї причини – там немає *життя*, лише тіні померлих [7, с. 237]. Але в новіший час немаловажну роль відігравали *оракули* (гадателі, пророки). По-друге, відроджені містерії несли у собі нову деталь – аскезу (з др.-грец. ασκητής – “той, хто вправляється, атлет, боєць, воїн”, від ασκέω “оброблювати, відді-

ляти, вправлятися”). Адепти аскетичного способу життя розробляли детальні сакральні правила омовіння, очищення та посту. Однозначно це свідчило про дуже серйозний підхід грецької свідомості у *переосмисленні* моральних начал добра і зла, вини людини у заподіяному. І, по-третє, – це ідея безсмертя, майбутнього можливого блаженства, позбавлення важких земних турбот, земних проблем, яка дала потужний загальнонаціональний імпульс Античній релігійності. Причому в містеріях активну участь брала молодь. Це був дуже втішаючий показник – древні традиції мали шанс продовжити своє буття. Масовість елевзинських містерій породжувала недовіру до тих членів суспільства, що не приймали в них участь – їх могли запідозрити у “релігійній неблагонадійності” [7, с. 241].

Вочевидь уся активність трагіків і філософів була спрямована дати *новий* зміст старим уявленням, прагнула наділити їх внутрішньою *сакральністю* шляхом аскези, надати поглибленого містицизму, розширити горизонт новими тлумаченнями для запозичених, уже еллінізованих, тобто не варварських, учень. Звідси – гнів чи заздрість богів мають “позаземне” існування, а тому благочестиво вихований неогрек у новітньо-античній системі координат ніколи не дозволяв собі шукати виправдання власним учинкам, породженням тією ж заздрістю чи гнівом. Тепер його, згідно із задумом перших Античних реаніматорів, утримувала думка про божественне покарання за людське високомір’я, причому саме за проєкцію на богів власних, низьких, земних спонукань, за бажання “прикритися” їхніми справами, що є недоступним для розуміння цих самих діянь простими смертними... Боги вище людського розуміння, адже це – сліпа сила, інакше – доля, фатум. Людину стає неможливим, як раніше, возвести у сонм богів; *неможлива* тепер ситуація, коли герої можуть бути могутнішими за богів, протистояти їм, або знаходитися поруч з ними. Їхня участь у долі людини – це лише абстраговане спостереження деміургів, які очікують логічного завершення історичного перебігу подій.

Чуттєво-містичний театралізм, як відомо, вичерпав рештки імпульсивного поживлення до сивої давнини Греції, виродившись у джерело розпусти. Насолода життям, епікурейство, яке переродилось у відвертий гедонізм (др.-грец. ηδονή – “насолода”, “задоволення”) у їх найгірших чуттєвих складових (гетери, педерастія) породжували нові грубі форми чуттєвості – жорстокість, суевір’я, де спрага

до беззмістовних дискусій не мали нічого спільного із тими прийнятними ідеалами, на які орієнтувалися поети-трагіки та філософи [7, с. 247–248]. Тим більше, що таке існування коштувало чималих здорових сил для етнічної репродукції народу та природних багатств еллінських колоній; усе менше ставало тих самих омріяних частиною поетів-філософів благочестивих, добропорядних сімейств, котрі були стовпами Античного суспільства, яких розмивало і затоплювало море повсюдної розпусти...

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

1. Синкретичний спосіб мислення Античної людини сприймав міф як форму проявлення *міфологічної свідомості*, яка проєктувалася на всі сфери її життєактивності. Однак це не означає, що дане положення не актуальне і для нашого часу. Сьогодні міфологічна свідомість переплітається з іншими видами людської свідомості й у такий спосіб виникають штучно *створені та насаджувані* політичні, економічні, історичні та соціальні міфи. Як невід’ємна частина суспільної свідомості, міфологічне начало має свою квазі-логіку, особливим чином пояснює навколишній світ та процеси, що в ньому відбуваються, і найяскравіше виявляється у періоди потрясінь, трансформацій, критичних обставин. Міфологічній свідомості, котра сприймає як архаїчні міфологеми, так і сучасні, притаманна важлива властивість – некритичне ставлення, причому як до себе, так і до змісту міфу, і взагалі до самого факту його створення й існування. Більше того, еkleктика науково подібних знань є доволі агресивною й не терпить ні на йоту критики чи навіть легкого скепсису.

2. Древня традиція зовсім не випадково йменувала “міфом” слово про богів та героїв, закріпивши “епосом” пісні про їхні подвиги, залишивши для “логосу” сферу філософії (науки). Звідси міфологія – це не що інше як “впорядкована єдність колись існуючих від початку в диференційованому вигляді “слів”, які узагальнювали для древньої людини уявлення про *той* світ, у якому вона живе, та про *ті сили* (курсив мій – С. Б.), котрі цим світом керують” [1, с. 11]. Мимоволі відома авторкатаїстка (А.А. Тахо-Годі) подала раціональне, чітке визначення світу в *якому жила людина древня*, маючи на увазі саме цей, *реальний, видимий, сучасний* світ. Її рефлексивна екстраполяція дала зовсім несподіваний умовивід із

глибоким підтекстом, де плюрисигнативність відображає точну характеристику процесів, що мали місце.

3. Отже, міф, його символіка, зовсім не були беззмістовними “речами у собі”; більше того, він неподільно панував у виділеному нами багатотисячолітньому періоду Доантичності, що плавно переходив у відому нам Античність. Проте пізніша практика показала дійсну беззмістовність міфів про божеств та героїв і їх критику з боку філософії, позаяк остання не знаходила дієвого, постійного їх (богів) втручання чи підтвердження з боку об’єктивної реальності. Перша спроба оновити Античність, шляхом пошуку внутрішніх резервів з боку сакралізації, еклесіалізації минулого та завдяки зовнішнім матеріально-духовним запозиченням, закінчилась логічною невдачею, тупиковим напрямком людської духовності. Звідси слушно розпочинати новий формат переосмислення міфів від епохи Середньовіччя до наших днів.

1. Тахо-Годи А.А., Лосев А.Ф. Греческая культура в мифах, символах и терминах / А.А. Тахо-Годи, А.Ф. Лосев; составитель и общ. ред. А. А. Тахо-Годи. – СПб.: Изд. “Алетейя”, 1999. – С. 9 – 11, 364 – 365.

2. Осипов А.И. Путь разума в поисках истины / А.И. Осипов – М., 1999. – 384 с.

3. Словарь античности / [пер. с нем.]. – М.: Прогресс, 1994. – 700 с.

4. Сообразность христианского учения с высшими естественными стремлениями человеческого духа // Христианское чтение. – СПб., 1838. – Ч. 2. – 320 с.

5. Глаголев С. Богословие орфиков / С. Глаголев – Труды МДА: Богословский вестник. – Типография Св.-Тр. Сергиевой Лавры, 1909 – Т. 2. – С. 339–340, 370–372.

6. Лебедев А.П. Христианский мир и эллино-римская цивилизация / А. П. Лебедев // Исследования по истории древней Церкви. – СПб.: Изд-во Олега Абышко, 2005. – 352 с.

7. Олесницкий М. Нравственность древняго греческого народа / М. Олесницкий // Труды КДА. – К., 1904. – Т. 2., – С. 190–248.

8. Иваницкий В. О происхождении иудейского эллинизма Александрии / В. Иваницкий // Труды КДА. – К., 1912. – С. 253–269.

9. Глаголев С. Эпоха Гомера / С. Глаголев // Труды МДА: Богословский вестник. – Типография Св.-Тр. Сергиевой Лавры, 1908. – Т. 1. – С. 355–357, 642.

10. Тахо-Годи А.А. Миф у Платона как действительное и воображаемое / А.А. Тахо-Годи // Греческая культура в мифах, символах и терминах: [сост. и общ. ред. А. А. Тахо-Годи]. – СПб.: Изд. “Алетейя”, 1999. – С. 537–539.

11. Малеванский Г. Нравственные принципы и характеры древних греческих философов / Г. Малеванский // Труды КДА. – К.: Типография Императорского Университета св. Владимира. – Т. III, 1897. – С. 284–303.

12. Нравственные и религиозные понятия у древних греческих философов // Труды КДА. – К.: Тип. И.И.

Горбунова. – 1870. – Т. IV. – С. 141, 189, 193, 416.

13. Новосадский Н. И. Елевсинские мистерии: [магистерская диссертация] / Н. И. Новосадский – СПб., 1887. – 183 с.

АНОТАЦІЯ

Білик Сергій Матвійович.

Міф, міфологія, містерії – ключ до розуміння Античності.

У статті відстежується генеза поняття “міф”, а також розвиток символізму і міфології, обґрунтовується їх тісний взаємозв’язок із містеріями як із глибинним фундаментом древньогрецької філософії. Воднораз виявлено ремінісцентність біблійних сюжетів у творах античних філософів, коротко розглянуто цивілізаційний вплив еллінської культури на релігійно-філософську свідомість народів Малої Азії, здійснена спроба класифікації ренесансних проявів Античності поетами, містиками, філософами до появи християнства.

Ключові слова: міфологія, містерії, символ, теогонія, слово-логос, богослов’я, феномен.

АННОТАЦИЯ

Билик Сергей Матвеевич.

Миф, мифология, мистерии – ключ к пониманию Античности.

В статье отслежен генезис понятия “миф”, а также развитие символизма и мифологии, обоснована их тесная взаимосвязь с мистериями как с глубинным фундаментом древнегреческой философии. Одновременно выявлено реминисцентность библейских сюжетов в творчестве античных философов, кратко рассмотрено цивилизационное влияние эллинской культуры на религиозно-философское сознание народов Малой Азии, осуществлена попытка классификации ренесансных проявлений Античности поэтами, мистиками, философами до возникновения христианства.

Ключевые слова: мифология, мистерии, символ, теогония, слово-логос, богословие, феномен.

ANNOTATION

Bilyk Serhiy.

Myth, Mythology, Mysteries – Key to Realization Antiquity.

The article examines the genesis of the concept of “myth” as well as the development of both symbolism and mythology; their close connection with the mysteries as with the deep fundament of ancient Greek philosophy has been substantiated. Simultaneously the reminiscence of Bible stories in the works of antique philosophers has been revealed; the civilization impact of Hellene culture on the religious-philosophical consciousness of the peoples of Small Asia has been considered; the attempt of classification of renaissance manifestations of Antique by poets, mystics, philosophers to the emergence of Christianity has been made.

Key words: mythology, mysteries, symbol, Theogony, word-logos, theology, phenomenon.

Надійшла до редакції 10.04.2013р.